

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2. Лосев А.Ф. Логика символа / А.Ф. Лосев // Философия. Мифология. Культура. – М., 1991.

3. Секреты фортепианного мастерства. Мысли и афоризмы выдающихся музыкантов / Сост. Н. Енукидзе, В. Есаков. – М., 1988.

4. Тряпицына А.П. Организация творческой учебно-познавательной деятельности школьников / А.П. Тряпицына. – Л., 1989.

5. Щербакова А.И. Аксеология музыкально-педагогического образования / А.И. Щербакова.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2016

УДК 37.034

Ольга Ціхоцька, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Людмила Лозинська, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуті ціннісні орієнтації студентської молоді в сучасних умовах та зроблений аналіз особливостей їх формування. Визначено: важливість ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві, а також здійснено їх класифікацію залежно від соціокультурних і економічних умов; їх вплив на професійне становлення сучасної молоді.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, соціалізація, соціально-культурні умови розвитку особистості, виховання студентської молоді.

Літ. 12.

Ольга Цихоцкая, кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков
Людмила Лозинская, кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков
Винницкого национального медицинского университета имени М.И. Пирогова

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

В статье рассматриваются ценностные ориентации студенческой молодежи в современных условиях и сделана попытка анализа особенностей их формирования. Определено: важность ценностных ориентаций в современном обществе, а также представлена их классификация, определяющаяся социокультурными и экономическими условиями; их влияние на профессиональное становление современной молодежи.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, социализация, социально-культурные условия развития личности, воспитание студенческой молодежи.

Olga Tsihotska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor at the Foreign Language Department
Lyudmila Lozynska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Prof. of the Foreign Languages Department of the
Vynnytsya M. Pyrohov National Medical University

THE PECULIARITIES OF FORMATION THE STUDENTS' VALUE ORIENTATIONS IN THE MODERN CONDITIONS

The article deals with the students' value orientations in modern conditions. An attempt consists in analyzing the characteristics of formation of value orientations. It defines the importance of value orientations in the contemporary society, their classification which is determined by the socio-cultural and economic conditions; their influence on the professional development of modern youth.

Keywords: values, value orientations, socialization, social and cultural conditions of personal development, education of students.

Постановка проблеми та її актуальність.
Все, що відбувається в суспільстві впливає на соціалізацію молодих людей і формування у них ціннісних орієнтацій. Студентська молодь складає значну долю в структурі соціуму, що визначає його соціально-економічний і духовний потенціал. Вік юності найбільш чутливий до всіх

соціальних перетворень, і цей факт слід врахувати у виховному вузівському процесі. Основною соціальною детермінантою, яка визначає морально-духовне зростання молодої людини, є її професійно-пізнавальна діяльність. Саме вона має стати джерелом розвитку морально досконалої особистості. Така діяльність безпосередньо

трансформується згодом у власне професійну діяльність, пов'язану з духовними пошуками [2].

Тому, розглядаючи професійну діяльність не як невідворотній тягар життя (таке смислове навантаження часто несе термін “робота”), а як один із основних способів здійснення життя та особистісної самореалізації, доцільно говорити не про її мотиви, а про високі духовні устремління; бачити за багатьма спробами професійного самовизначення не вияснення власної недбалості методом спроб і помилок, а пошук покликання і життєвого призначення.

Стратегія виховної дії щодо розвитку особистості студента має вибудовуватися з основного соціокультурного постулату сучасності: головною справою людства, нормою його життя є вирішення моральних проблем. Для багатьох із нас це незвична позиція, але вона єдино правильна. Наші нинішні негаразди – результат нехтування цим постулатом.

Ціннісні орієнтації молоді як найбільш “динамічної” групи суспільства більше за інших схильні до змін. Саме в молодіжному середовищі формується новий тип особистості, який буде домінувати і розвиватись у майбутньому. Ціннісні орієнтації є основними векторами соціальних орієнтацій, вони визначають спрямованість особистості й ступінь її соціальності, що змінюються залежно від рівня відповідності індивідуальних потреб і інтересів потребам та інтересам соціуму. Це зумовлює проблему формування ціннісних орієнтацій молоді як для сьогоденної соціальної політики, так і для майбутніх перспектив суспільного розвитку [12].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічне обґрунтування поняття ціннісних орієнтацій належить, як відомим класикам педагогічної думки, так і сучасним ученим (Б. Ананьєв, Л. Архангельський, Г. Балл, І. Бех, Б. Бім-Бад, Н. Бондар, О. Бондаревська, М. Боришевський, Л. Виготський, С. Гончаренко, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Муляр, О. Петрова, С. Рубінштейн, О. Савченко, А. Світличний, З. Сікевич, В. Сластьонін, В. Сухомлинський). Але пошук продовжується і дослідженню особливостей ціннісних орієнтацій особистості в сучасних умовах присвячує свої праці нова когорта науковців і практиків.

Метою статті є аналіз особливостей формування основних ціннісних орієнтацій студентської молоді в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Молодь можна вважати провідною соціальною групою тому, що внаслідок свого об'єктивного стану вона концентрує і виявляє в своїй свідомості

перспективні тенденції розвитку сучасного суспільства. Кожне нове покоління засвоює вже сформовані цінності, якими керуються старші. А далі формує і реалізує свою життєву програму, на основі інтеріоризації цінностей. Ціннісні орієнтації являють собою складні утворення, що вбирають у себе різні рівні та форми взаємодії громадського й індивідуального в особистості, специфічною формою усвідомлення особистістю оточуючого світу, свого минулого і майбутнього, суттєвості свого власного “Я” [11]. Таким чином, ціннісні орієнтації, виступають одним із центральних особистісних утворень, які виражають свідоме ставлення людини до дійсності та в цій своїй якості визначають широку мотивацію її поведінки, суттєво впливають на всі аспекти її діяльності. Отже, формування ціннісних орієнтацій тісно пов'язане з розвитком спрямованості особистості. У співвідношенні з прийнятими в науці поняттями природи та особливостей ціннісної орієнтації особистості, цінності, які становлять її структуру і зміст, поділяють на дві основні групи (М. Рокич) з точки зору цілей і завдань, яким слугує та чи інша цінність. Першу групу становлять цінності – цілі (термінальні цінності), другу – засоби (інструментальні). Найголовнішими є термінальні цінності – це основні цілі людини, оскільки відображають довгострокову життєву перспективу. Вони начебто визначають сенс життя людини, вказують, що для неї є особливо важливим, значущим, цінним. Аналіз ціннісних орієнтацій молоді має враховувати два важливих фактори, які переважно і впливають на процес формування ціннісних орієнтацій: по перше, соціокультурну ситуацію, яка склалась в сучасній Україні; по-друге, специфіку молоді як відносно самостійної соціально-демографічної групи [1, 45].

Складність аналізу специфіки молодіжного середовища, ролі й становища молоді в суспільстві, її життєвого рівня і соціального самопочуття, характеру адаптації до соціокультурної системи зумовлена органічним взаємозв'язком ціннісних орієнтацій молоді та соціокультурних перетворень.

Для характеристики рівня маргіналізації суспільної свідомості, що породжується сучасною соціокультурною ситуацією, на наш погляд, найбільш вдалою є категорія “соціально-культурна ентропія”, яка покладена в основу підходу, запропонованого А. Флієром. Згідно із цим підходом, соціально-культурна ентропія являє собою порушення функціональної цілісності й збалансованості системи, її дисфункцію, що призводить до зниження можливості ефективного

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

регулювання соціального життя людей [7, 54]. Тобто, певні ознаки соціально-культурної ентропії пов'язані, перш за все, зі зростаючими процесами маргіналізації населення, виходом все більшої кількості людей із зони ефективної регуляції їхньої свідомості й поведінки засобами доміантної в даному суспільстві культурної системи за допомогою її культурних інститутів; а також – падінням ефективності процедур соціалізації й інкультурації особистості; деградацією престижності особистісних форм досягнення бажаного соціального статусу і доступу до всіх благ при одночасному зростанні популярності протизаконних і кримінальних методів вирішення цих проблем [1, 123].

Досліджуючи проблему формування ціннісних орієнтацій особистості, ми вивчали погляди інших учених. Так динаміку ціннісної свідомості молоді цікаво представила Н. Гончар, базуючись на дослідженнях Л. Сокурянської, яка згідно концепції нормативних років Р. Інглехарта зобразила п'ять поколінь молоді та особливості ціннісної свідомості кожного. Поділ бере свій початок у 60-х роках ХХ ст. І закінчується теперішніми часами: “покоління “відлиги” – характеризується відповідальністю, цілеспрямованістю, ініціативністю, але поряд із цим принциповістю, самокритичністю, тактовністю, ввічливістю, товариськістю, відсутністю кар'єризму та прагнення влади [9]; “покоління “застою” відзначається такими чеснотами як чуйність, скромність, колективізм, чесність, але також мали місце прагнення професійного вдосконалення, як творчого поклику; “покоління “перебудови” – молодь цього покоління відзначалася терпимістю, ініціативністю та толерантністю щодо ситуації на той час [10]; “перше покоління незалежності” – різке зростання міри модернізації цінностей; після здоров'я родини, головні цінності – особиста свобода, незалежність у судженнях і діях, матеріальне благополуччя, повноцінний відпочинок, цікаві розваги; тільки сьоме рангове місце (за даними дослідження 1996 – 1997 рр.) займає така цінність, як можливість розвитку, реалізації своїх здібностей і талантів; “друге покоління незалежності”, в якого головні цінності – можливість саморозвитку та самореалізації, економічна незалежність, толерантність. Як ми бачимо, зміни у світогляді молоді та напрям ціннісної орієнтації різних поколінь мають відмінності, що, головним чином, залежать від соціального та політичного становища у країні, рівня розвитку економіки, культури, моральності тощо. Як вже було зазначено вище, структуру ціннісно-смыслову сфери особистості важливо

розглядати цілісно зі специфікою оточення, в якому знаходиться дана особистість, а також паралельно проводити дослідження поведінкового аспекту людини. Попередні початкові дослідження особливостей поведінки сучасної молоді співвідносяться з вище зазначеними спостереженнями. А саме, прагнення самореалізації, саморозвитку, свободи суджень, економічної незалежності студентства відслідковується у дедалі частіших проявах економічної поведінки, що, власне, дає можливість молоді реалізувати власні потреби та бажання, які, зважаючи на нинішню ситуацію, зростають.

Криза українського суспільства одночасно виступає дезінтеграцією певного способу життя і мислення. Це пояснюється тим, що реформується, перш за все, не економіка, а свідомість людей. Тому найбільш гостро відчувається криза світогляду, пов'язана, в першу чергу, з великими проблемами у системі цінностей. Аналізуючи сучасне суспільство, дослідники, як правило, виділяють такі характеристики ціннісних структур населення: орієнтованість на матеріальні потреби; постійне звуження поля соціального інтересу; пластичність менталітету українського населення, що породжується його здатністю адаптуватись до будь-яких соціальних змін; підпорядкованість масової свідомості впливу засобів масової інформації як зовнішнього прояву віртуалізації способу життя; відсутність регулювальних функцій моральної свідомості; преклоніння значної частки населення перед владою навіть у ситуації відносної свободи вибору альтернатив; культурна невибагливість і готовність споживати будь-які моральні сурогати [11, 221].

Таким чином, сучасне українське суспільство характеризується, з одного боку, прагненням до радикальної трансформації відносин власності, докорінних змін політичної структури, а з іншого – тотальною кризою в усіх сферах суспільного життя і суттєвою трансформацією системи цінностей. Українську соціокультурну дійсність визначають наступні риси, що характеризують сучасну студентську молодь: нечіткість уявлень про громадянський обов'язок та патріотизм, що обертаються соціальною інертністю та відчуженістю від проблем суспільства; небажання молоді нести відповідальність не тільки за долю суспільства, але й за власне майбутнє; неготовність певної частини молоді до служіння високим суспільним ідеалам; низький рівень самостійності мислення, що заважає формуванню здатності приймати відповідальні рішення в ситуації вибору; відсутність соціальної

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

солідарності, що створена відсутністю консолідуючих ідеалів і байдужістю до суспільних проблем [10, 43]. Ми бачимо, що в умовах сучасного суспільства високі ідеали (творчість, прагнення до свободи, самореалізації) відступають на задній план. Пріоритетними стають цінності індивідуального успіху, що ототожнюються з матеріальним благополуччям. Це зумовлює виникнення суперечності між вимогами сучасного соціуму до молоді та неготовністю її певної частки відповідати їм. Цю суперечність можна подати у вигляді таких складових: потреба держави в активних громадянах та відносно слабе усвідомлення людьми себе в такій якості; недостатній (часто фрагментарний) розвиток у значної частини молоді реальної готовності до життя в сучасних умовах; нерівномірно розвинуті інструментальні якості та навички; незасвоєність технологій результативної поведінки; відносно слабка вираженість внутрішньої свідомості, що оберігає особистість від деформацій чи деградації в складних життєвих ситуаціях [4, 48].

Процес інформатизації, під яким розуміють створення інформаційного середовища на базі комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, – один з небагатьох процесів в українській соціокультурній реальності. Це напрям, який дасть змогу молодим людям не тільки вижити в складних соціально-економічних умовах, що склалися у суспільстві, але й успішно зробити кар'єру. Необхідно зазначити, що молодь розуміє переваги, які дають їм інформаційно-комунікаційні технології, й активно засвоюють їх. Встановлення демократичних основ державного управління, прояви постмодернізму, культурний простір, що постійно змінюється й створює цінності, норми ідеали, не можуть не впливати на свідомість молоді, яка засвоює нові ліберальні та демократичні цінності [8, 45].

Проблема формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах є відображенням складностей суспільного розвитку і процесу її соціалізації. Відсутність ідеалів і цілей негативно впливає на становлення особистості, тому вони мають бути обов'язково визначені для того, щоб молодь могла на них орієнтуватись у процесі індивідуального розвитку [11, 45].

Коли суспільство стоїть на роздоріжжі, та його розвиток може відбуватися за двома різними напрямками, то молодь, як правило, обирає, хоча й інтуїтивно, новий шлях розвитку та нові ідеї. Пояснюється цей факт тим, що свідомість молодої людини сприймає те, що збігається зі специфікою її світосприйняття, чи збігається з особливостями,

спрямованими виключно на перспективи майбутнього. У цьому сенсі кожне нове покоління в будь-якому суспільстві – це своєрідний шанс на сприятливий розвиток у майбутньому [3].

Таку ситуацію охарактеризувала М. Мід, коли сформулювала щодо часової специфіки три види культур: постфігуративну, яка переважає в традиційних суспільствах і орієнтована на минулий досвід; конфігуративну, що переносить центр тяжіння з минулого на сучасність і відкриває можливість розвитку молодіжних культур і різноманітних конфліктів між поколіннями; префігуративну, що орієнтована переважно на майбутнє, коли з цілого ряду причин ні минулий, ні теперішній досвід не дає змоги вирішувати життєво важливі проблеми і навіть є шкідливим. У таких ситуаціях молодь, безумовно спираючись на цінності, закладені старшим поколінням, по-перше, швидко засвоює нові вимоги, а по-друге, створює нові для цього середовища норми, стереотипи, закріплює їх у свідомості й створює тим самим новий досвід, яким вже буде вимушене користуватись старше покоління. Проте таке становище не може тривати довго. Як не може молодь завжди зберігати своє лідерське становище [12, 23].

Нами були визначені основні ціннісні позиції (тенденції), характерні для сучасної української молоді: перш за все, це відображення у свідомості більшості молодих людей розшарування суспільства (бідні – багаті, еліта – аутсайтери, демократи – націонал-патріоти). Одночасно з розшаруванням відбувається процес ціннісного усвідомлення своєї належності до певної групи, страти, що супроводжується формуванням своєрідних захисних бар'єрів між прошарками і групами, іноді закріплених у стереотипах, правилах, символіці, місцях відпочинку; зростання усвідомлення молоддю людиною себе як самоцінності, а також своїх прав [5]. Особливо це стосується цінності життя та честі, особистої безпеки; підвищення ролі приватних, особистих життєвих цінностей (матеріальна забезпеченість, вдалих шлюб, здорові діти, наявність житла, автомобіля) при зниженні цінностей суспільно значущих (приносити користь суспільству, бути необхідним людям); зростання цінності родини як ключової цінності суспільства; помітне зовнішнє витискання цінності праці, особливо у виробничій сфері та заміна її цінністю матеріальної забезпеченості; згасання у свідомості молодих людей патерналістського принципу державної політики, а особливо, зрівняльних тенденцій. Різке зростання ціннісної позиції – “опора на власні сили”; значне піднесення таких цінностей,

як гроші, кар'єра, успіх при значній орієнтації на ринкові відносини і недержавний сектор економіки; визначається особиста готовність до життя в ринкових умовах і пов'язані з нею емоційно-психологічні стани; досить чітко виявлення цінності "життєвого оптимізму", пов'язане з почуттям впевненості; зростання цінності освіти; зростання релігійності молоді як позитивної цінності при значних масштабах прояву містицизму та парарелігійності; перетворення політичної сфери життя, у тому числі політичної активності в інструментальну цінність, пов'язану з вирішенням життєвих завдань, при суттєвому зниженні суспільно-політичної активності; переважна орієнтація на політичні партії та рух демократичних сил і прийняття демократії як цінності; зниження екстремістських тенденцій у молодіжній свідомості та орієнтація на стійкий розвиток і стабільні цінності; поступове зростання етноцентризму молоді й усвідомлення себе українцями, що має ціннісну природу; крайня непопулярність насильства як ціннісного елемента свідомості [11, 22].

Кожна з виділених тенденцій при певному розгортанні подій може перейти критичну межу і перетворитись у так звані антиціннісні тенденції. Лідерська позиція молоді як соціально-демократичної групи суспільства визначається не просто прийняттям "будь-якою ціною" нових основ щодо попередньої ідеології чи парадигми, ціннісні орієнтації молоді мають відповідати загальному вектору розвитку людства й окреслюватись такими загальними поняттями, як демократія, свобода, права людини, правова держава, громадянське суспільство, ринок. Така орієнтація – своєрідний шанс прориву в розвитку, який "дається" суспільству перехідного періоду під час виходу в самостійне життя нового покоління. І тут багато залежить вже від здатності даного суспільства, його соціальних інститутів використати цей шанс [6].

Висновки. Таким чином можна зробити спробу визначення комплексного механізму процесу соціалізації молоді, яка одночасно є його активним суб'єктом. Механізм соціалізації молоді включає в себе зовнішні фактори: цілеспрямований вплив соціокультурного середовища, у якому людина постійно перебуває, виховується і формується як особистість, її норми, цінності, соціальні очікування, стандарти поведінки, які засвоюються через агентів соціалізації (сукупність соціальних інститутів,

суспільних організацій, у рамках яких індивід реалізує певні соціальні ролі й набуває бажаних соціальних статусів). До внутрішніх факторів необхідно віднести: соціальну активність самої особистості, самостійність у виборі та засвоєнні знань, активну участь у практичній перетворювальній діяльності. Молодь буде керуватись тією системою ціннісних орієнтацій, яка сформувалась у процесі соціалізації під впливом перетворень сучасного суспільства.

1. Архангельский, Л.М. Ценностные ориентации и нравственное развитие личности [Текст] / Л.М. Архангельский. – М.: Знание, 1978. – 210 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості: [підручник] / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.

3. Бондар Н.Є. Перспективи та напрями розвитку телевізійної реклами, її вплив на діяльність телеканалів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nzizh/2008_32/All%20text.pdf. – Назва з екрану.

4. Виховання молоді через призму телевізійного мовлення [Текст] // Телевізійна й радіожурналістика (Історія, теорія, практика: погляд у майбутнє) / Зб. наук. – метод. праць. – Л.: ЛДУ ім. Івана Франка, 1999. – Вип. 2. – 196 с.

5. Вплив телебачення на становлення національних вартостей особистості [Текст] // Телевізійна й радіожурналістика / Зб. наук. – метод. праць. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – Вип. 4. – 120 с.

6. Информационные компании по ВИЧ/СПИДу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.focus7media.ru>. – Название с экрана.

7. Орлов С.В. Молодежь и ее ценностные ориентации [Текст] / С.В. Орлов. – М., 1999. – 156 с.

8. Сікевич В.З. Вплив реклами на здоровий спосіб життя [Текст] / В.З. Сікевич. – Херсон: Олди, 2000. – 250 с.

9. Сокурская Л.Г. Высшее образование как модель социокультурной трансформации: институциональный аспект анализа / Л.Г. Сокурская // Проблемы розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2003. – С. 404 – 409.

10. Сокурская Л.Г. Ценностная дифференциация украинского студенчества: кластерный анализ / О.Н. Крылова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Зб. наук. праць. – Харків, 2003. – С. 534 – 539.

11. Українське телебачення і проблеми виховання молоді (за оцінками науковців та журналістів-практиків) [Текст] // Українська періодика: історія і сучасність. – Л., 2002. – 570 с.

12. Українське телебачення в процесі національної ідентифікації молоді // Телевізійна й радіожурналістика [Текст] / Зб. наук. – метод. праць. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – Вип. 5. – 93 с.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2016